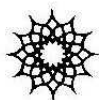

سیر تکوین و تطور حرفه مامایی

در عصر قاجار و پهلوی

الهام ملک‌زاده

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، ۱۳۹۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

تهران، صندوق پستی ۶۴۱۹-۱۴۱۵۵، تلفن: ۳-۸۸۰۴۶۸۱، فکس: ۸۸۰۳۶۳۱۷

سیر تکوین و تطور حرفه مامایی

در عصر قاجار و پهلوی

مؤلف: الهام ملک‌زاده

مدیر انتشارات: ناصر زعفرانچی

یراستار: علیرضا پلاسید

نمونه نوان: صفحه‌آرا: فاطمه اترکی

مطبع: فنی عرفان: بهار دوست

اجرای جلد: فرزانه صادقیان

ناظر چاپ: محمد اسماعیل زارع

چاپ اول: ۱۳۸۰

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: تفرید

حق چاپ برای پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی محفوظ است.

سرشناسه: ملک‌زاده، الهام، ۱۳۵۲ -

عنوان و نام پدیدآور: سیر تکوین و تطور حرفه مامایی در عصر قاجار و پهلوی

مشخصات نشر: تهران: تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۹۴.

مشخصات ظاهری: ۲۵۷ ص: مصور.

شابک: 978-964-426-809-0

وضعیت فهرست نویسی: فیای مختصر

یادداشت: فهرست نویسی کامل این اثر در نشانی: <http://opac.nlai.ir> قابل دسترسی است

یادداشت: کتابنامه.

یادداشت: نمایه.

شماره کتابشناسی ملی: ۳۸۳۱۴۰۷

گرامی داشت پنجاهمین سالگرد تأسیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

سال ۱۳۹۴ پنجاهمین سال تأسیس پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، بزرگ‌ترین نهاد پژوهشی کشور در حوزه علوم انسانی، است.

نخستین واحد تشکیل‌دهنده آن، بنیاد فرهنگ و هنر ایران، با هدف «خدمت به فرهنگ و سلیقه در حفظ و ترویج میراث معنوی ایران و کوشش در راه تهذیب و تکمیل و ترویج زبان فارسی و شناساندن فرهنگ ایران به ملت‌های دیگر»، در سال ۱۳۴۴ آغاز کار کرد و پس از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی با پیوستن نهادهای پژوهشی دیگر، مانند انجمن حکمت و فلسفه ایران، بنیاد شاهنامه فردوسی، بنیاد فرهنگ و هنر ایران، پژوهشگاه علوم ارتباطی و توسعه ایران، پژوهشگاه علوم انسانی، فرهنگستان ادب و هنر ایران، فرهنگستان زبان ایران، فرهنگستان علوم ایران، مرکز اسناد فرهنگی آسیا، مرکز ایران‌تجیفات خارجی، و مرکز ایرانی مطالعه فرهنگ‌ها در قالب یک پژوهشگاه جامع به‌فعالیتهای خود ادامه داد که خدمات علمی و پژوهشی آن در حوزه‌های گوناگون، خدمت انسانی در نزد اهالی علم و دانشگاهیان شناخته شده است.

ثمرات نیم‌قرن بالتدگی این درخت تنومند، که با هسته برنست‌ترین استادان علوم انسانی کشور به بار نشست است، صدها طرح پژوهشی، بردها و ده‌ها کتاب و صدها دانش‌آموخته فرهیخته است. این دستاوردها فخری است برای نهاد دانش در سرزمینی که همواره در تاریخ به فرهنگ و شکوفایی تمدنی شهره است.

فهرست

۹	پیشگفتار
۱۳	مقدمه
۱۵	فصل اول: مروری بر تاریخ حرفهٔ مامایی در جهان
۱۷	تاریخچه حرفهٔ مامایی • تعاریف آن
۱۸	تعریف ماما
۱۹	تاریخچه حرفهٔ مامایی در ایران
۲۷	قوانین بین‌المللی اخلاق مامایی
۲۹	وظایف ماماها در دوران بارداری
۳۰	وظایف ماما حین زایمان
۳۲	وظایف ماما بعد از زایمان
	فصل دوم: مروری بر تاریخ پزشکی و مامایی در ایران از دوران
۳۳	باستان تا دورهٔ پهلوی
۳۵	وضعیت پزشکی ایران از دوران باستان تا دورهٔ قاجاریه
۳۸	باروری و زایش در ایران باستان
۴۰	سقط جنین
۴۱	سزارین (رستم زایی)
۵۱	وضعیت پزشکی ایران از دورهٔ قاجاریه تا دورهٔ پهلوی

- ۵۶ طب سنتی و مراقبت از نوزادان
- ۵۹ آشنایی با طب جدید اروپایی در ایران
- ۶۲ مجلس حفظ الصحة
- ۶۵ تحول قابلیت‌های سنتی به مامایی نوین
- ۹۱ نهادهای مؤثر در تحول وضعیت بهداشت زنان و مامایی
- ۹۱ الف) مذهب
- ۹۶ ب) جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران
- ۹۸ فعالیت‌های اجتماعی و حضور علمی زنان
- ۱۰۳ از دارالمعلمیات تا مدرسه‌های مامایی
- ۱۰۹ برنامه دروس آموزشگاه اشرف پهلوی
- ۱۸۶ تشکیلات بنگاه حمایت از مادران و نوزادان
- ۱۸۶ بخش حمایت کودکان
- ۱۸۸ بخش حمایت مادران
- ۱۹۰ بخش کمک‌های اجتماعی
- ۱۹۱ تشکیلات شهرستان‌ها
- ۱۹۳ نقش حرفه پرستاری در تکمیل وظایف مامایی
- ۱۹۶ آموزشگاه پرستاری اشرف پهلوی
- ۱۹۷ آموزشگاه پرستاری جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران
- ۲۰۱ بیمارستان ویژه زنان

۲۰۶

تشکیلات صنفی مامایی ایران

۲۰۸

تحلیل و جمع بندی

۲۱۵

منابع و مآخذ

۲۱۷

کتاب های فارسی

۲۲۳

کتاب های لاتین

۲۲۷

فهرست اسناد

۲۳۹

فهرست نشریات

۲۴۱

ضمایم و اسناد

۲۴۷

نمایه

پیشگفتار

شاید بهتر است یکی از مهم‌ترین نشانه‌های پختگی بحث دربارهٔ نهضت نوجوانی و تجدد طلبی در ایران معاصر را در این واقعیت سراغ بگیریم که شکل اساسی کوشش اهل تحقیق تحولی اساسی یافته و از کالبدی به تکننگاری‌های پژوهشی و مقاله‌های تحقیقی دربارهٔ جزئیات بدل شده است. هر یک از این تکیه‌یابی‌ها و پژوهش‌های موردی نشان می‌دهد که جامعهٔ سستی ایران با مردمی اغلب فردگرا در عین حال فرو رفته در خرافات - صرف نظر از جنبه‌های منفی تجدد و خودباختگی حاصل از آن - چگونه به جامعه‌ای نسبتاً متجدد و مدرن بدل شد و فعالیت‌های خیرخواهانه و پسندیدهٔ فردی و اجتماعی فعالیت‌های جمعی در مؤسسات گوناگون دولتی و غیردولتی متمرکز گردید.

در این کتاب، گذشته از مباحث بسیار کلی دربارهٔ مدرنیسم و مقوله‌های مانند غرب‌زدگی و خودباختگی در برابر تمدن بورژوازی غرب، تلاش شده است حرفهٔ قابلیتگی و آنچه به طور مستقیم به بهداشت و سلامت زنان بستگی دارد بررسی و پایگاه اجتماعی حرفهٔ قابلیتگی و ارتقای آن از حرفه‌ای سستی و تجربی در بهداشت و درمان مردم به حرفه‌ای علمی و متکی بر تازه‌ترین یافته‌های دانش پزشکی تبیین شود. البته از این رهگذر، تاریخ پزشکی ایران از دورهٔ باستان تا عصر حاضر و وضعیت بهداشت زنان و قابلیتگی نیز مرور می‌شود. همچنین، تحولات

جهانی و تأثیر آن بر اوضاع بهداشتی زنان پس از انقلاب مشروطه و دگرگونی‌های پزشکی نوین در ایران و اثر آن بر حرفه قابلیت‌های نیز ارزیابی می‌شود.

محدوده زمانی این پژوهش دوره قاجاریه و پهلوی اول است. اسباب و علل مؤثر در تحول حرفه مامایی در این دو دوره، که در حقیقت دوران گذار ایران از سنت به مدرنیته است، مد نظر قرار می‌گیرد و به ویژه سیاست‌های حکومت رضا شاه، حکومتی مستبد و تمامیت‌خواه و در عین حال مقتدر، بر مصمم به دگرگونی‌های فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی، بررسی می‌شود. اینکه چه ریزش‌هایی در این زمینه پیش گرفته شد که مقاومت قابل‌های سنتی را در برابر روند رو به رشد و گسترش مابین مدرن در هم شکست.

افزون بر این، به تأسیس نهادهایی همچون نگاه حمایت از مادران و نوزادان، زایشگاه‌ها و شیرخوارگاه‌ها و تشکل‌های صنفی در زمینه حرفه مابین و تقویت فعالیت‌های اجتماعی در خلال بحث‌های آموزش حرفه مامایی و راه‌اندازی مؤسسه‌ها مربوط به بهداشت و درمان زنان نیز اشاره می‌شود و نقش حکومت در چگونگی فعالیت این کارگاه‌ها با تکیه بر اسناد و مدارک منتشر شده و منتشر نشده بیان خواهد شد.

از مدیر محترم وقت پژوهشکده تاریخ، جناب آقای دکتر ربانی زاده سپاسگزارم که در اجرای این پژوهش همکاری خود را دریغ نکردند. همچنین از معاونت محترم پژوهشی وقت، جناب آقای دکتر یوسفی‌فر و مدیر محترم پژوهشی وقت، جناب آقای دکتر معین‌زاده برای همراهی با اینجانب سپاسگزارم.

از همکاران محترم واحد انتشارات پژوهشگاه از جمله جناب آقای زعفرانچی که با دقت، حوصله و پیگیری قابل تقدیر در سامان یافتن این پژوهش مساعدت بی‌شائبه‌ای داشتند کمال امتنان و تشکر را دارم.

بدیهی است این پژوهش، ایرادات و کاستی‌هایی دارد که با توجه به خلاء مطالعاتی دربارهٔ موضوع و بضای اندک علمی نگارنده نیازمند پیشنهادهای صاحب نظران است تا امکان تکمیل و رفع نقایص را با رهنمودهای خود فراهم سازند.

الهام ملک زاده

ر.ستان ۱۳۹۳

مقدمه

تحقیق و تأریف کوی در تاریخ دوران معاصر ایران از چشم‌انداز تحولات تاریخ اجتماعی، از جمله موضوعات مورد علاقه نگارنده است که تاکنون در قالب مقالات، کتاب‌ها و طرح‌های پژوهشی متعددی ارائه شده است. اهمیت توجه به موضوع کنونی و میزان علاقه به پژوهش حاضر با اشاره به برخی از آخرین پژوهش‌ها و رویکرد نگارنده به بررسی تاریخ تحولات اجتماعی روشن‌تر خواهد شد.

یکی از مباحث درخور توجه در مطالعات تاریخ اجتماعی بررسی سیر تکوین و تطور مشاغل و ارزیابی نقش و پایگاه اجتماعی صاحبان حرف و مشاغل است. در این میان، حرفه مامایی از آن دسته مشاغلی است که در پژوهش‌های اجتماعی کمتر بدان توجه شده است. مطالعات اجتماعی تاریخ ایران بیانگر قدمت این حرفه و به‌ویژه انحصار آن در میان زنان است. به تدریج تحت تأثیر عوامل متعددی، حرفه مامایی تحولاتی پیدا کرد. افزایش مرگ و میر کودکان و مادران نیز توجه دولت‌ها را به سیاست‌گذاری جدی در این حوزه جلب کرد. بررسی روند تغییرات حرفه مامایی و جستجوی علل مؤثر در این تغییرات از مباحث مطرح در کتاب حاضر است.

در خلال این مطالعه، نقش و پایگاه اجتماعی این حرفه نیز تحلیل خواهد شد؛ ضمن این که در مقایسه با وجوه قوت و ضعف قابلیت‌های سستی و مامایی مدرن، به خلاءهای موجود و راه‌های برون‌رفت از مشکلاتی که بر سر راه قشر بزرگی از نفوس جامعه، یعنی زنان، قرار داشت به منزله زمینه‌های کاربردی کردن چنین تحقیقاتی، توجه می‌شود.

www.ketab.ir